

Grzegorz Białuński

"Kronika mistrzów pruskich", Marcin Murinius, wstęp i oprac. Zbigniew Nowak, Olsztyn 1989 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3-4, 383-384

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marcin Murinius, *Kronika mistrzów pruskich*. Wstęp i opracowanie Zbigniew Nowak, Olsztyn 1989, Pojezierze, ss. XXXIX, 374. Z serii: Literatura Warmii i Mazur w dawnych wiekach.

Omawiana edycja *Kroniki* opiera się na wydaniu pierwszym z 1582 r., dokonanym przez drukarza toruńskiego Melchiora Neringa. Pełny tytuł pracy to: *Kronika mistrzów pruskich, Na polskie z niemieckiego przełożona z przydaniem rzeczy pamięci godnych z rozmaitych kronik zebranych*. Takie brzmienie tytułu i następujący fragment ze wstępu autora: „mistrzów pruskich kronikę krótką od Jana Daubmanna językiem niemieckim wydaną na polskim przełożył, przydawszy do tego historyje niektóre z innych kronik pamięci godne”, spowodowały, że przez dłuższy czas uznawano tę kronikę za mało wartościowy, pośledniej wagi przekład kompilacyjny kroniki Jana Daubmanna¹. Dopatrywano się w niej kroniki sławiącej Krzyżaków i ich działalność w Prusach, gdy w rzeczywistości posiada ona wyraźnie antykrzyżackie oblicze. Jak podkreśla Nowak, Murinius przejął od Daubmanna schemat konstrukcyjny i kompozycyjny, a jego rozprawa tylko częściowo wypełnia publikację Murinusa. Ponadto widoczne są wpływy Piotra Dusburga, Marcina Kromera, Macieja Miechowity, Jana Długosza, Macieja Strykowskiego, być może Wolfganga Dietmara.

Antykrzyżackie stanowisko autora i to, że była to pierwsza kronika pruska po polsku, zadecydowały o wznowieniach tej kroniki w każdym stuleciu do XIX w. Dzięki temu oto wydaniu pojawia się też w wieku XX. Trudno dzisiaj traktować tę kronikę jako źródło wiedzy historycznej, ale jak podkreśla Z. Nowak, jest ona świadectwem świadomości ludzi tamtej epoki, ich mentalności, kultury, wiedzy i pod tym względem posiada dzisiaj największą wartość.

O samym autorze kroniki, Marcinie Muriniusie (bądź czasami Murzyńskim), wiadomo niewiele. Urodził się we Lwowie, był „nawróconym mnichem” — przyjął luteranizm i został kaznodzieją polskim w Toruniu, potem w Lubartowie; żarliwy zwolennik reformacji. Obok *Kroniki* wydał drukiem jeszcze jedno dzieło, także po polsku, o tytule *Inwentarz pewny dla snadnego znalezienia miejsc Pisma Świętego o celniejszych artykułach wiary*.

Kronika składa się z krótkiego wstępu autora, następnie z 22 rozdziałów o historii, geografii i mitologii ziemi pruskiej przed przybyciem Krzyżaków, potem następuje opis okresu panowania kolejnych trzydziestu czterech mistrzów krzyżackich, ostatni rozdział poświęcony został krótkiej historii klasztoru w Oliwie. Ostatnią informacją podaną przez Murinusa jest wiadomość o zawarciu rozejmu w Jamie Zapolskim w 1582 r. Autor już od dziewiątego rozdziału szeroko wtrąca historię Polski i jej wpływ na historię ziem pruskich. Z opisu panowania poszczególnych wielkich mistrzów można odnieść wrażenie, że stanowią oni tylko tło dla wykazania wysiłków Polski w celu opanowania Prus i wybrzeża bałtyckiego. Podkreślić należy duże walory językowe i stylistyczne *Kroniki*, która nie ustępuje w tym względzie znakomitym historykom XVI w. — Marcinowi Bielskiemu czy Maciejowi Strykowskiemu.

Wszystko to decyduje o celowości wydania *Kroniki* Murinusa. Wartość tej pozycji podnoszą zamieszczone ilustracje (45 sztuk — głównie herby wielkich mistrzów za kroniką Daubmanna), załączona mapka Prus Henryka Zelli z 1542 r. oraz słowniczek wyrazów staropolskich. Ponadto w aneksie zawarty został wykaz ważniejszych odmian tekstu w stosunku do wydania drugiego z 1606 r. Szymona Kempiniego z Krakowa oraz wiersz polecający z tego wydania. Korzystanie z pracy ułatwia indeks osób i nazw geograficznych oraz spis ilustracji. Wydawca, Zbigniew Nowak, w 859 przypisach i obszernym wstępie (ss. XXXIX) wyjaśnia pomyłki i przedstawia obecny stan badań nad

¹ *Historia Pomorza*, pod red. G. Labudy, t. 1, cz. 1, Poznań 1969, s. 71 oraz ibidem, t. 2, cz. 1, Poznań 1976, s. 605.

faktami, wydarzeniami podanymi przez Murinusa. Wobec ogromu tematyki oraz ograniczonej miejsca nie mógł on uniknąć pewnych uogólnień i nieścisłości. Przykładem mogą być krótkie omówienia poszczególnych plemion pruskich, np. Galindów. Wyjaśnienie nazwy tego plemienia tylko od *gol* — *nagi*, jest pewnym niedomówieniem. Jest to bowiem jedna z hipotez i to wcale nie najpewniejsza ².

Stwierdzenie, że wyprawa przeciw Prusom zorganizowana przez Bolesława Kędzierzawego rozpoczęła się w 1166 r., a zakończyła niepowodzeniem w roku następnym, jest dyskusyjne, gdyż jak do tej pory dokładnie tych dat nie ustalono ³. Te drobne nieścisłości nie wpływają oczywiście na całość opracowania, które należy ocenić pozytywnie.

Grzegorz Białuński

Georg Bitter, *Die Preussische Regierung zu Königsberg 1918—1945*, Lecz 1988, ss. 155, ilustracje.

Autor postawił sobie za cel przedstawienie przeobrażeń ustrojowych w Niemczech po pierwszej wojnie światowej i ich wpływu na zmiany kształtu i funkcjonowania administracji państwowej i samorządowej w rejencji królewieckiej. Chciał odpowiedzieć na pytanie, jak w procesie tych przemian wyrażała się indywidualność regionu i specyfika zastosowanych tu rozwiązań. Punktem wyjścia do tych rozważań były dla Autora zmiany w systemie administracyjnym Prus i Niemiec, zaś praktyka rejencji królewieckiej miała je egzemplifikować. Te ambitne zamierzenia badawcze natrafiały na znaczne trudności uwarunkowane stanem zachowania źródeł. Podstawowy dla tego tematu zespół rejencji królewieckiej uległ w znacznym stopniu zniszczeniu. Z konieczności więc oparł się Autor na zachowanych zasobach akt nadprezydium prowincji oraz niektórych ministerstw pruskich.

Praca składa się z 21 rozdziałów. Otwiera ją charakterystyka sytuacji gospodarczej i politycznej Prus Wschodnich po pierwszej wojnie światowej oraz bardzo zwięzły opis struktury rejencji królewieckiej. W następnych rozdziałach przedstawia Bitter uwarunkowania prawne samorządu terytorialnego po 1918 roku, a także rys historyczny rozwoju systemu administracyjnego państwa pruskiego. Charakterystykę zmian w administracji rejencji po pierwszej wojnie światowej rozpoczyna Autor krótkim szkicem o relacji: rady robotnicze i żołnierskie — administracja. Dwie sprawy zasługują tutaj na szczególną uwagę: 1) apel Rady Przedstawicieli Ludowych z 9 listopada 1918 roku skierowany do urzędników o kontynuowanie pracy dla odbudowy Rzeszy; 2) zakaz republikańskiego

2 Najczęściej nazwę wyprowadza się z literackiego wyrazu *galas, gals* — co oznacza kraniec, koniec, u krańców, ludzi „na końcu świata” pruskiego zob. Ł. Okulicz-Kozaryn, *Życie codzienne Prusów i Jaćwiągów*, Warszawa 1983, s. 48; Z. Lehr-Splawiński, *Galindia*, w: *Słownik starożytności słowiańskich*, t. 2, Warszawa 1964, s. 78; M. Biskup, G. Labuda, *Dzieje Zakonu Krzyżackiego w Prusach*, Gdańsk 1986, s. 52; R. Treutmann, *Die altpreussischen sprachdankmaler. Einleitung, Texte, Grammatik, Wörterbuch*, Göttingen 1910, s. 334; L. Zabrocki, *Nazewnictwo*, w: *Warmia i Mazury*, pod red. S. Zajchowskiej, M. Kielczewskiej-Zaleskiej, cz. 1, Poznań 1953, s. 269. Ponadto J. Otrębski wyjaśnił nazwę od słowiańskiego *gola*, czyli czeladź, co miało tłumaczyć ich słowiańskie pochodzenie, zob. *Słowianie. Rozwiązanie odwiecznej zagadki ich nazw*, Poznań 1947. A. Brückner w książce *Starożytna Litwa. Ludy i bogi. Szkice historyczne i mitologiczne*, Olsztyn 1984, s. 37, wywodzi tę nazwę od: potężni, silni; J. Nalepa od nazwy Jeziora Gielądzkiego, zob. J. Nalepa, *Próba nowej etymologii nazwy Galindia Gołędz*, Lund 1971, *Opuscula Slavica*, Vol. 1, ss. 93—125 oraz tenże, *Polekszanie (Pollexiani) — plemię jaćwiąskie u północno-wschodnich granic Polski*, *Rocznik Białostocki*, 1966, t. 7, s. 17 i 27.

3 Za zimą 1166/1167 r. opowiedział się J. Powierski, *Stosunki polsko-pruskie do 1230 r. ze szczególnym uwzględnieniem roli Pomorza Gdańskiego*, Toruń 1968, s. 113; za rokiem 1166 zob. S. Kujot, *Dzieje Prus Królewskich*, cz. 1, do roku 1309, Toruń 1913, s. 420; K. Wiliński, *Walki polsko-pruskie w X—XIII w.*, *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Historica* 15, Łódź 1984, s. 149 oraz *Momumenta Poloniae Historica* (dalej MPH), t. 4, s. 11. Natomiast za rokiem 1167 zob. B. Włodarski, *Rywalizacja o ziemie pruskie w połowie XIII wieku*, *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, 1956, t. 61, s. 1, s. 25; MPH, t. 2, s. 775, 798, 839.